

Perényi József (1915–1981)

Alig egy évvel nyugalomba vonulása után váratlanul hunyt el a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Kelet-európai történeti tanszékének egykori vezetője, Perényi József egyetemi tanár. A hazai Kelet–Európa-kutatás egyik „nagy öregjét” vesztette el benne.

A budapesti egyetemen Szentpétery Imre tanítványa volt, bölcsészdoktori disszertációját a francia okleveles gyakorlat magyarországi hatásáról írta, medievistának készült szívvel-lélekkel. Életútjának sajátos fordulói, meg roppant széles körű érdeklődése együtt vezetett el arra, hogy kelet-európai kérdésekkel kezdjen foglalkozni. A kor, amelyben felnőtt és tanulmányait végezte, nem kedvezett amúgy sem az egyenes életpályáknak.

1938-ban végezte be tanulmányait, s ekkor ösztöndíjjal Párizsba utazott, hogy Az École des Chartes-on képezze magát tovább. Tanulmányai mellett azonban az École des Langues Orientales is vonzotta, megtanult oroszul, egyéb szláv nyelvekkel is foglalkozott, s ezzel megszerezte a kelet-európai történelem műveléséhez az egyik alapot. Amikor hazatért, csak díjtalan gyakornok lehetett az egyetemen, ezért elment Konstantinápolyba egy nagy magyar vállalat képviselőjének, megtanult törökül, megismerkedett a balkáni fejlődéssel.

Éppen orosz nyelvismerete még újabb kiterőre kényszerítette a tudományos pályáról, a második világháború után a moszkvai magyar követség kultúrattaséja volt, Szekfű Gyula, az első magyar követ mellett. Csak onnan ismét hazatérve kezdhett hozzá ahhoz, amit mindig szívesen csinált volna, a tudományos kutatáshoz.

Néhány évig a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének a kutatója volt, bekapcsolódott az I. Tóth Zoltán vezette nemzetiségi munkaközösségbe, amely a történeti Magyarország egyes nemzetjeinek a fejlődését kívánta bemutatni a XVIII. század végétől az állam felbomlásáig. A kárpát-ukránokkal és a szerbekkel foglalkozott, mindkettőről alapos előtanulmányt készített, s ezek meg is jelentek. Ez azonban számára voltaképpen megint mellékvágány volt, hiszen a feudális korszakok iránt érdeklődött továbbra is a leginkább.

Amikor 1957-ben a kelet-európai történeti tanszék vezetője lett, lehetőségessé vált, hogy visszatérjen ehhez a kedvelt korszakához. Már említett széles érdeklődése több irányba is vitte kutatásait. Sokat foglalkozott II. Rákóczi Ferenc és I. Péter cár kapcsolataival, számos újabb levéltári forrást tárt fel ehhez a kérdéshez. Egy másik, ettől meglehetősen eltérő vonalon a magyar őstörténet problémáiba is belebonyolódott, a kelet-európai síkságon visszamaradt magyar törzsekkel és azok feltételezhető utódaival, a mescserekkel (mizserekkel) kezdett foglalkozni, ebből a témakörből is több tanulmánya jelent meg, előadást is tartott a Magyar Nyelvtudományi Társaságban. De foglalkozott a kárpát-ukránok XVII. századi áttérítésével az unitus egyházba. Két publikációját an pedig az 1849-es cári intervenciót tárgyalta, újabb forrásokat mutatva be.

Elméleti-módszertani kérdések iránt is érdeklődött, erről is kiadott egy népszerű könyvet, ebben sok, szakmailag izgalmas kérdést vetett fel. Az 1975-ös, San Franciscóban megtartott nemzetközi történész kongresszuson előadást tartott az oszmán birodalom államának jellegéről, ezzel már az előzetes hazai megbeszéléseken is nagy vitát váltott ki.

Az 1965-ös bécsi történész kongresszusra készített tanulmánykötetben jelent meg igen érdekes tanulmánya, amelyben a kelet-európai fejlődés fő vonásait jellemezte egészen egyéni felfogásban, azt mutatta ki, milyen – koronként változó – al régiókra, fejlődési típusokra lehet a szélesen értelmezett Kelet-Európát felbontani.

Ez a tanulmány az első, elméleti alapvetése lett volna annak a nagy munkának, amelyen élete utolsó éveiben dolgozott: Kelet-Európa feudális-kori történetének szintézisét akarta ebben megírni,

mintegy életművének megkoronázásaként. Ezt azonban, sajnos, már nem sikerült megvalósítania.

Jórést nyilván azért, mert 1957-től (sőt részben már 1953-tól) energiája nagy részét, mondhatni javát az oktatásra fordította. Negyedszázadon át nevelte a budapesti egyetem történész-hallgatóit, biztatta őket a tudományos munkára, fáradhatatlanul rendelkezésükre állt, ha kérdéseikkel hozzá fordultak. És nemcsak a hallgatók, – kollégái, ifjabb pályatársai ugyancsak sok hasznos tanácsot, ötletet, témát kaptak tőle. Kivételesen nagy tárgyi tudására épülő szakmai ismereteit bőkezűen szórta szét másoknak, segített, előmozdított, s mások sikereinek, eredményeinek éppúgy tudott örülni, mint sajátjainak.

Szélesen tájékozott tudós, rátermett nevelő, oktató, mindig szolgálatkész barát és jóakaró volt, egész életén keresztül. Tanítványok és hálás kollégák serege őrzi emlékét. Többet adott, mint amennyit kapott, de önzetlenségét, derűs egyéniségét ez sem tudta megrontani. Akiknek megadatott, hogy személyesen ismerhették, élvezhették egyéniségét és ismereteit, okulhattak belőle, mindig úgy őrzik meg képét, hogy tudósnak, tanárnak és embernek egyaránt kiváló volt.

Niederhauser Emil

Kemény G. Gábor (1915–1981)

Udvariassága, előzékenysége, beszédmodora, külső megjelenése, precizitása, kiváltképp pedig a forrásfeltárás és a bibliográfiai gondosságot mindenk elébe helyező tudományos tevékenysége barátainak, ismerőseinek, pártfogoltjainak széles körét egy jó értelemben vett régibb emberi és történetírói stílusra emléktette, de ha jobban belegondolunk, rá kell jönnünk, hogy egyike volt kora legkorszerűbb magyar tudósainak. Történészként az interdiszciplinaritást képviselte, hiszen munkásságában az irodalomtörténet, a bibliográfia, a könyvtártudomány, a jogtörténet markánsan képviselve van. A dokumentumok mélyeséges tiszteletével és közreadásával a napjainkban ismét divatosá vált örök követelménynek, a történelmi hitelességnek volt következetes képviselője. Témaválasztása szintén a legidősebb volt, szinte valamennyi írását áthatotta a Dunai Munkaközösség 1945-ben általa megfogalmazott programja: „a dunatáji országok és nemzetek kulturális közeledésének és együttműködésének . . . szolgálata, a dunatáji népek tartós megbékélésének és összefogásának érdekében.” S végül abban is korszerű, egy napjainkban egyre jobban érvényesülő irányzat előharcosa volt, hogy a szomszéd népek jobb megismerését szolgáló, az ő felfogásaikat, érzékenységüket messzemenően tisztelő álláspontját mindig a magyarság féltése, szeretete, a magyar nép „nagy pöre” megnyerésének vágya diktálta, ugyanúgy mint hőse, Mocsáry Lajos tevékenységét, aki bármennyire is bírálta „a nálunk gyakorlatban lévő nemzetiségi politikát”, a magyar nemzet egészét igaztalanul elmarasztaló hangot keményen visszautasította: „Mert éppen azért, mivel én tisztelem minden más nemzetbelinek fajához és nyelvéhez való igaz ragaszkodását, hanc veniam damus petimusque vicissim, s ahhoz, hogy nemzetet insultáljon, senkinek sincs joga.”

Kassán, a magyar etnikum egyik határvidéki központjában született és nevelkedett, majd Budapesten szerzett magyar–francia-történelem szakos tanári diplomát. A születési hely és a tanulmányok így messzemenően alkalmassá tették a magyarországi nemzetiségi kérdés elfogulatlan tanulmányozására. Korán kapcsolatba került a Pécsi Erzsébet Tudományegyetem Kisebbségi Intézetével és a kérdés legjobb szakembereivel. Közreműködött több kelet-európai tárgyú kiadványsorozat és tudományos adatgyűjtemény szerkesztésében (Documenta Danubiana, Századok és tanulások, Szomszédaink – barátaink, a Radisics Elemér szerkesztette Dunatáj.) Tehetsége kibontakozásának eme első szakaszában jelent meg egyik alapvető munkája. *A nemzetiségi kérdés a törvények és tervezetek tükrében 1790–1918*, (1946), valamint számos értékes tanulmánya a magyarság és a szomszédos népek politikai és irodalmi kapcsolatainak tárgyköréből. A vállalt ügyet a gyakorlatban is szolgálta, így vezetős szerepet vitt a Magyar–Román Társaság és a Mocsáry Lajos Kollégium létrehozásában.

Kemény G. Gábor nevét a hazai és a külföldi tudományos világban a leginkább az általa szerkesztett nagy iratpublikációk tették ismertté és becsültté, így az *1848/49. évi iratok a nemzetiségi megbékélésről* (1948), mindenekelőtt pedig az *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában* 1952 és 1971 között megjelent öt kötete. Sajnálatos, mondhatnánk